

Az eukhárisztia fogalmáról az antikvitásban, az ókori zsidóság és az induló kereszténység irodalmában

Antikvitás

Az eukhárisztia szó nem található meg az attikai görög nyelvben (Kr.e. V.sz.), bár az attikaiban ismerjük az eukhárisz, ákhárisztos vagy ákháriszteo szóalakokat. Az eukhárisztosz szónak kellemes, kedves, örvendetes jelentésével először Hérodotosznál (Kr.e. 484-425)¹ és Xenophonnál (Kr.e. 434/427-355)² találkozunk. Xenophon használja először a szót hálás jelentésben.³ A fogalom maga minden bizonnyal csak a klasszikus ókor után jelent meg. Az eukháriszteo ige jelentése mindig valamilyen jóindulatra utalt. Jelentette a jótett miatti hála való kötelezettséget: eukhárisztészejsz moj. Így nyerte el a szó jelentése a hálásnak lenni, valamit megköszönni jelentéstartalmat.⁴ Ezen hála alanyai egyrészt az istenek,⁵ másrészt az emberek voltak.⁶ A köszönet mindig valamiért történt, tehát „epi tinosz”,⁷ vagy „hüper tinosz”.⁸ Jelenthette a köszönet pillanatát is, de ugyanígy pl. az Istenhez, „tojsz Theojsz” való imádságot.⁹

Az eukhárisztia főnévként gyakran fordul elő feliratokban, különösen a hálát és tiszteletet kifejező szövegekben.¹⁰ Megtaláljuk Demoszténésznél (Kr.e. 434/427-355)¹¹ vagy köszönetnyilvánítást kifejező szövegekben is: „ejsz eukhárisztían Theú”.¹² Pseudo-Andronicus Rhodius (Kr.e. I.sz.)¹³ a fogalomnak egy

¹ Herodotus I 32,9

² Xenophon: Oeconomicus 5,10

³ Xenophon: Cyropaedia 8,3,49

⁴ Polybius 16,25,1

⁵ UWilcken, Urkunden der Ptolemäerzeit 59,9 (Kr.e. 168)

⁶ Diodorus Siculus 17,59,7

⁷ W Dittenberger, Sylloge Inscriptorum Graecarum II 798,16 (Kr.u. 37)

W Dittenberger, Orientis Graecae Incriptiones II 456, 63 (Kr.e. I.sz.)

Philo: De Specialibus Legibus I 211

⁸ Philo: De Mutatione Nominum 222

Egyedi jelentéstartama is van: Hippocr (ep 17 Littre IX 372).

⁹ The Tebtunis Papyri in the John Raylands Library at Manchester I 56,9 (Kr.e. II.sz.)

¹⁰ W Dittenberger, Orientis Graecae Incriptiones I 227,6 (Kr.e. III.sz.)

¹¹ Demosthenes: Orationes 18,91

¹² W Dittenberger, Sylloge Inscriptorum Graecarum II 798,5 (Kr.u. 37)

vö. W Dittenberger, Orientis Graecae Incriptiones I 199,31 (Kr.u. VI.sz.)

¹³ Pseudo- Andronicus Rhodius: De passionibus II,7

meghatározását is ránk hagyta, a „valamiért hálásnak lenni, köszönetet mondani” értelemben.

Az eukhárisztosz szó ellentétben az ákhárisztosszal¹⁴ kellemeset, jót jelentett pl. a boldog halált is.¹⁵ Gyakran jelentett hálát feliratszövegekben (genómenosz ho démosz eukhárisztosz), és használták, mint a jótevő titulását pl. II.Ptolemaiosz Euergetésznél:¹⁶ „Ptolemáju theou Euergetu káj Szotérosz heautón Eukhárisztu”. A szó jelentéséhez hozzákapcsolódott a hála érzete is.¹⁷

Tehát az eukhárisztia, mint főnév köszönetet, hálát jelentett, igeként: eukháriszteo pedig hálásnak lenni, megköszönni volt a jelentése. Főnévként a khájr-, khár a szó gyöke, melyhez az öröm érzete kapcsolódik. A szó továbbképzett formája a kárisz-ból az „eu”-val összekapcsolva, jót, igazat jelent. Így jelenti a hála érzését, ennek cselekedetét, a köszönetnyilvánítást.¹⁸ A szónak „hála” jelentése az eukháriszteo igei alakjában fordult elő, vagyis hálásnak lenni, és a hálára kötelezettség érzését hordozta.¹⁹ Polybios óta (Kr.e. II.sz.) köszönetnyilvánítást is jelent. Az eukhárisztia szó sok feliratban is előfordul.

Septuaginta

A Septuagintában a Példabeszédek 11,16-ban találkozunk az eukhárisztosz szóval. Jelentése: kedves, kellemes, erkölcsös.²⁰ A Septuaginta kánoni irataiban hat alkalommal főnévként, igei formában négyszer fordul elő. Mindkét alakban jelenti a köszönetet és hálát ember és ember, valamint ember és Isten kapcsolatában.

A 2Makkabeusok könyvében a makkabeusok megköszönik, hogy a pogányok jól bántak a zsidókkal: „Az ott lakó zsidók tanúsították, hogy Szkitopolisz lakói jóindulattal voltak irányukban (eukhárisztészántesz), és még a szerencsétlenség idején is emberségesen bántak velük. Ezért köszönetet mondtak nekik és biztatták őket, hogy továbbra is jóindulattal legyenek nemzetükkel szemben.”²¹ Más helyen a hála megtagadásáról olvasunk a Szentírásban. Eszter könyvében olvassuk: „Artaxerxész nagykirály az Indiától Etiópiáig terjedő százhuszonhét tartomány fejedelmeinek és mindazoknak, akik parancsunknak engedelmeskednek, üdvöt mond (tén eukhárisztian)!”²² A bölcsességirodalom

¹⁴ Herodotus I 90,4

¹⁵ Herodotus I 32,9

¹⁶ Greek Papyri in the British Museum III 879,11 (Kr.e. 123)

¹⁷ Epiktet Dissertationes I 6,1

¹⁸ Hippokratés (Kr.e. V.sz.)

¹⁹ Demosthenes (Kr.e. IV.sz.)

²⁰ Példabeszédek 11,16: „A jó asszony becsületére (güné eukhárisztosz) van férjének, de aki nem jóra való, az gyalázat trónja.”

²¹ 2Makkabeus 12,30-31

²² Eszter 8,12d

tanítása szerint alapvető kérdés az, hogy az rosszakarat a hála megnyilvánulását akadályozza. Jézus Sírák fia 37,11: „Ha vallástalan emberrel szent dologról beszélsz, igaztalanul igazságról, asszonnyal vetélytársnőjéről, gyávával háborúról, kereskedővel üzletről, vevővel eladásról, irigy emberrel háláról (peri eukhárisztiasz)”. A 2Makkabeus szerzője az olvasók kedvéért vállalja munkájának fáradtságát: „Mindazonáltal, amint azok, akik lakomat szereznek, mások kívánságának igyekeznek megfelelni, úgy sokak kedvéért mi is örömet (eukhárisztészán) vállaljuk a fáradságot!”²³

A hála és köszönet egyik alapja Isten felé az ellenség szorongattatásából és az üldöztetésétől való megszabadítás. 2Makkabeus 1,11: „Isten segítségével nagy veszedelmektől szabadultunk meg, ezért méltóképpen hálát adunk neki (eukhárisztumen), hogy még egy királlyal is harcba szállhatunk!”²⁴ Jelenti a szó a kísértést is, amely jelen van az üdvtörténet folyamán és képes az embert hatalmába is keríteni. Judit könyvében olvassuk: „Mindezek mellett adjunk hálát az Úrnak, a mi Istenünknek (pára tautá pántá eukhárisztészomen Kürio tó Theó hémón), aki próbára tesz minket, miként atyáinkat.”²⁵ A Bölcsesség könyvében ezt olvassuk: „Akik azelőtt kárt vallottak, hálálkodtak (éukhárisztun), hogy nem szenvednek”.²⁶ Salamon bölcsessége azt a tanácsot adja, hogy még napfelkelte előtt hálaadó imával kell köszönten a napot: „Hogy mindenki megtudja: napkelte előtt kell áldani téged (hóti dej fthánejn tón hélion ep'eukhárisztían szu)!”²⁷

Az eukhárisztia szónak tehát kifejezetten teológiai jelentésével a Septuagintában nem találkozunk.

A zsidóság

A héberben nincs az eukhárisztia megfelelő szó, és ezért ennek héber alakja sem jelenik meg a Tánáchban. A vallási köszönet, hála a hálaáldozatban a „tódá” szóval adható vissza, így a hálaénekekben, közösségi és egyéni formákban. A héber tódá – köszönöm szót fordíthatták le később eukhárisztianak.

A görög eukhárisztosz szó a Példabeszédek 11,16 kivételével, csak az apokrifokban található meg, és a hálát jelzi. Példabeszédek 11,16: „güné eukhárisztosz egejrej ándri dókszán – az eukhárisztosz asszony férjének dicsősége”. A köszönet az ember felé irányul a 2Makkabeus 12,31-ben: „Ezért köszönetet mondtak nekik (eukhárisztészántesz), és arra kérték őket, legyenek

²³ 2Makkabeus 2,27

²⁴ vö. 3Makkabeus 7,16: „eukhárisztúntesz tó Theó tón pátron autón”.

²⁵ Judit 8,25

²⁶ Bölcsesség 18,2

²⁷ Bölcsesség 16,28

továbbra is jóakarattal a nép iránt.”²⁸ Az eukhárisztosz kifejezés azonban mindenekelőtt már Istenre irányul. Judit 8,25: „pára táutá pántá eukhárisztészomen Küriú tó Theó hémón – ezért adjunk hálát az Úrnak, Istenünknek”.²⁹

A bölcsességi stílus kapcsán találkozunk az eukhárisztiá szóval, így a Bölcsesség 16,28-ban: „Ebből megtudták, hogy napkelte előtt kell Téged áldani - ep'eukhárisztián szú”.³⁰ A 2Makkabeus 1,11-ben egy levélben üdvözlük a jeruzsálemiek Aristobulust: „Nagy veszedelmekből mentett ki az Isten, ezért szívből köszönjük neki – eukhárisztúmen”. A 2Makkabeus 1,11 a páli levélindításoknak egy prototípusa: A mondat az „eukhárisztúmen” szóval közvetlenül a nyitóforma előtt áll. Ez vezeti be a levél fő mondanivalóját. A hála és köszönet Istennek szól, ez kétféle formátumban is megjelenik, így participiumban: „Mindig hálát adunk Istennek mindnyájatokért – eukhárisztúmen tó Theó pántote peri pántón hümón” (1Tesszalonikai 1,2),³¹ és az eukháriszto igével: „hálát adok az Istennek – eukhárisztó tó Theó” (1Korintusi 1,4).³²

A fogalom tartalmi hasonlóságát a zsidó, nem görög iratokban a héber báruch szó jelenti, amelyet általában eulogétosz-nak fordítottak le. A köszönet kérdésköre egybecseng az Újszövetségben szereplő ételre és az italtra vonatkozó áldással. A Babiloni Talmud Beráchót 35a mondja: „Az embernek meg van tiltva az, hogy ezen a világon bármit is áldás nélkül tegyen!” „A jó hírről mondja az ember: Áldott legyen, aki jót és jól tett! A rossz hírről mondja az ember: Áldott legyen az igaz Bíró! Az embernek kötelező az, hogy egy áldó formulát mondjon a rosszra is, ugyanúgy, mint egy áldó formulát a jóra!”³³ A köszönet és a hála folytatódik az örökkévalóságban is: „Az Eljövendő Időben minden áldozat megszűnik, de a hála áldozata az örökkévalóságban sem szűnik meg. Minden bevallandó eltöröltetik, de a köszönetadás nem szűnik meg soha.”³⁴

A fogalom magját később Alexandriai Philónnál (Kr.e 25/20 - Kr.u. 41.) találjuk meg. Egyrészt az eulogeo szóval kapcsolatban nála érezhető a bibliai nyelvezet, másrészt az „eukhár-” kezdetű szóösszetételek gyakoriak Philónnál. A központi jelentőségű a köszönet és hála Isten felé: „tini gár eukhárisztéon plén Theó”.³⁵ Az ember megköszöni Isten adományait,³⁶ az istentiszteletnek bensőséges

²⁸ vö. Eszter/LXX 8,12d; Bölcsesség 18,2

²⁹ vö. 3Makkabeus 7,16

³⁰ vö. Jézus Sírak fia 37,11

³¹ még: Római 1,10; Efézusi 1,16, Koloszei 1,3

³² még: 1Korintusi 1,4; Római 1,8; 2Tesszalonikai 1,3; 2,13

³³ Babiloni Talmud Beráchót 54a

³⁴ Pesziktá 9; 79a

³⁵ Quod Deus sit Immutabilis 7.

³⁶ De Mutatione Nominum 222f

értelmében, tehát nem a tényleges templomi áldozatbemutatás értelmében, amint ezt mondja a „Quis Rerum Divinarum Heres sit” művében.³⁷ Ez a köszönetnyilvánítás szükséges Isten adományainak elfogadásakor.³⁸ A köszönet és hála azonban nem egy pusztán emberi teljesítmény.³⁹ Hozzátartozik a philóni misztikához is. Az imának sincsen más célja, rendeltetése.⁴⁰

Újszövetség

Nem vallási, csupán általános jelentésben ismerjük az eukháriszteo igét a Lukács 17,16-ban (eukhárisztón) és főnévként az Apostolok Cselekedeteiben 24,3-ban: „Mindig és mindenütt, kegyelmes Félix, ezt nagy hálával fogadjuk (metá pászész eukhárisztiász)”.

A zsidó-hellén szóhasználatban általában a hálaadást jelöli az eukháriszteo ige, pl. János 11,41: „Atyám, hálát adok neked, hogy meghallgattál – eukhárisztó szoj hóti ékuszász mu”,⁴¹ és egyedi módon az asztali áldást az Apostolok Cselekedetei 27,35-ben: „Aztán kezébe vette a kenyeret, hálát adott az Istennek – káj lábón árton eukhárisztészen tó Theó”.⁴² Az eukháriszteo és az eulogeo igéket szinonimként használják a szövegek. Ezt látni lehet pl. a Márk 8,6 és 6,41 összehasonlításában. A két szónak azonos jelentéssel való használatára példa Márknál az eukhárisztészász (8,6) használata az eulogészász mellette (8,7): „fogta a hét kenyeret, hálát adott (eukhárisztészász), megtörte és odaadta tanítványainak, hogy osszák szét... Egy kevés haluk is volt. Ezeket is megáldotta (eulogészász), s meghagyta, hogy osszák ki.” Tehát nincs a két szó között semmiféle árnyalati jelentéstani különbség sem. A fogalmi ismétlés csupán egy általános zsidó stílusbeli szokás, minden étel magunkhoz vételekor áldást kell mondani. Ehhez kell mindkét szóváltozat, melyek nem jelképes utalások magára az eukhárisztiára, csupán később érthették így. Hasonló módon értendők a János 6,11(eukhárisztészász), és a 6,23(eukhárisztészántosz) sorai is.

Az eukháriszteo ige jelentése a fogalom általános zsidó értelméből ered és jelenik meg az Utolsó vacsora-elbeszélésben. A Márk 14,22 és a Máté 26,26 mindkét áldásformulát hozza: „lábón árton eulogészász eklászen – lábón potérion eukhárisztészász edoken”. Pál csak az eukhárisztészász szót használja a kenyérre mondott áldásnál (1Korintusi 11,24), a lukácsi szöveg két evangéliumi kéziratforrásban is ránk maradt : „káj dekszámenosz potérion eukhárisztészász ejpen” (22,17), és ő kicseréli a 19.versben lévő márki szöveg eulogeo igéjét az

³⁷ Quis Rerum Divinarum Heres sit 199: „tón kószmon, hón diá szümbólu tú thümiámátosz ojetáj dejn eukhárisztejn tó pepojékóti”

³⁸ De Plantatione 130, De Specialibus Legibus I 224

³⁹ Legum Allegoriae I 82

⁴⁰ De Plantatione 136

⁴¹ Apostolok Cselekedetei 28,15; Jelenések 11,17

⁴² Márk 8,6; Máté 15,36; János 6,11.23

eukhárisztia szóra a kenyérnél. A pohárra mondott áldásnál viszont Márk eukháriszteo szavát használja (összehasonlítható Pállal). A vita, hogy a páli vagy a márki fogalom a régebbi, erre nem ad felvilágosítást az eukháriszteo és az eulogeo ige használata. Az eulogeo ige, mind zsidó áldásforma jobban kifejezheti a fogalom jelentését, míg a görögül beszélő zsidóság a szinoním jelentésű eukhárisztiát használhatta. Az, hogy a fordítások folyamán melyik szó használata mellett döntöttek, az esetleges volt, hiszen Márknál is mindkét szó használatban van, egymás mellett. Heinz Schürman (1913-1999) szerint azonban az Újszövetség peszáchi elbeszélésében az eukháriszteo ige már az eukhárisztiá terminus technikusa.

A páli levelekben az eukháriszteo szóval kapcsolatban beszélhetünk bizonyos levélbéli stilisztikai vonatkozásokról is. Legtöbb alkalommal az eukháriszteo igével történik meg a kezdés. Pál a hellén tradíció vonalán állt. Fontos, hogy a levélben lévő stilisztikai jellegű köszönetnyilvánítás már annyira hozzátartozik a szöveg-kontextushoz, hogy a főtémát vezeti be. Így egybefolyik a két szó a páli levélkorpuszban (1Tesszaloniki 1,2 „eukhárisztúmen” - 2Tesszaloniki 1,3 „eukhárisztejn”), bár a legtöbb esetben világosan elkülönül. A többi újszövetségi levelek formuláit nem lehet egyszerűen csak páli átvételnek tekinteni. A bevezetések ugyanis utalhatnak a gyülekezetek sajátos helyzetére, és így egy odaillo formulát találunk, de legtöbbször egy sajátos jelentésű szakasról van szó, amely jellemzi az adott levélszerkezetet.

A bevezetés részeken kívül vannak még más jelentéstartalmak is, így az 1Korintusi 1,14-ben „Hálát adok – eukháriszteo - Istennek, hogy senkit sem kereszteltem meg közületek”, köszönet a munkatársak felé⁴³, vagy imádság étkezési időben.⁴⁴ A háttérben mindig a Teremtő Istennek való köszönet áll.⁴⁵ A fogalomnak az istentiszteleten való megjelenését mutatja az 1Korintusi 14,16 (epi té szé eukhárisztiá). Kimagaslik a dicséretből és köszönetből a teljes lélekkel való imádság. Ez nemcsak hozzátartozik, hanem Istentől rendelt valóság. A cél Isten dicsőítése.⁴⁶ A 1Tesszalonikai 3,9-ben (eukhárisztián) kifejtésre kerül, hogy az Istentől jövő kegyelmi ajándék visszaáramlik Isten felé. Ezáltal nő Isten dicsősége, miként a 1Tesszalonikai 5,18 mondja: „Adjatok hálát (eukhárisztejte) mindenért, mert Isten ezt kívánja mindnyájatoktól Krisztus Jézusban!”

Egyes páli iratokban a fogalom egyedisége nem az eukháriszteo szó nyelvi használatában keresendő, hanem magának az imádságnak az értelmezésben,

⁴³ Római 16,4 „eukhárisztó”

⁴⁴ 1Korintusi 10,30 „eukhárisztó”; Római 14,6 „eukhárisztej”

⁴⁵ Római 1,21 „éukhárisztészán”

⁴⁶ 2Korintusi 1,11 „eukhárisztéthé”

annak a Lélekben való hatásában.⁴⁷ A köszönetet, hálát, barátságot, megvallást mutatja a Kolosszei 1,12: „Adjatok hálát – eukhárisztétüntes tó Pátri - az Atyának, aki arra méltatott benneteket, hogy részetek legyen a szentek örökségében, a világosságban!” Az eukháriszteo ige egy közösséghez való tartozást is jelent, és ez utal a zsidó liturgikus tradícióra. A köszönetre és hálára való felhívásról a Kolosszei 2,7 beszél: „bővelkedjete a hálaadásban – perisszeuontesz en eukhárisztíá”.⁴⁸ A hálaadó imádság, mint legfőbb imaforma kerül megjelölésre, ez az eszkatológikus éberség helyes formája: „Imádkozzatok egyúttal értünk is, hogy az Isten feltárja előttünk az ajtót – proszeukhómenoij”.⁴⁹

Az 1Timóteus 2,1 imádságot jelölő szavakat sorol fel: „végezzetek imát, könyörgést, esedezést és hálaadást”. Tehát kérés és hála egyaránt jelen van. Van itt egy érdekes új elem, a minden emberért való ima: „végezzetek imát, könyörgést, esedezést és hálaadást minden emberért, a királyokért és az összes elöljárókért, hogy békés, nyugodt életet élhessünk, szentségben és tisztességben!” Az 1Timótes 4,3 azokkal a tévtanítókkal polemizál, akik tiltják a házasságkötést és bizonyos ételek fogyasztását. Utal az ima megoldó jellegére: „Hiszen Istennek minden teremtménye jó, és semmi sem megvetendő, amit hálaadással veszünk (metá eukhárisztíász) magunkhoz, mert az Isten tanítása és az imádság megszenteli.”⁵⁰

Egyház

Az induló egyháznak, így az Apostolinak atyáknak a leveleiben súllyal ott áll az eukháriszto szó.⁵¹ A levelek szólnak az imádságról,⁵² vagy pl. az imádságra való felszólításról.⁵³

Különösen érdekes és fontos magának az eucharisztia szónak a használata.⁵⁴ A fogalom mindenekelőtt a hálaadó imát jelenti, különösen az Utolsóvacsora ünneplésére vonatkoztatva,⁵⁵ illetve az Utolsóvacsora egyes elemeit érintve⁵⁶ és végül a teljes Utolsóvacsora eseménnyel kapcsolatban.⁵⁷ Fontos szövegrész, a Didachében (9f): „peri de tész eukhárisztíász, hútosz eukhárisztészáte”. Megjelenik a hálaáldozat gondolata. A köszönet imádság, de ezen keresztül

⁴⁷ Római 8,26: „Gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek, mert még azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkoznunk. A Lélek azonban maga jár közben értünk, szavakba nem önthető sóhajtozásokkal.”

⁴⁸ vö. 1Tesszalóniki 5,18).

⁴⁹ Kolosszei 4,3 vö. Filippi 4,6

⁵⁰ 1Timóteus 4,4-5

⁵¹ Ignatius ad Philadelphenses 6,3; 11,1; Ignatius ad Smyrnaeos 10,1; Ignatius Epistula ad Ephesios 21,1

⁵² Pastor Hermae similitudines V 1,1; VII 5; IX 14,3; IV 1,4

⁵³ Pastor Hermae similitudines VII 5; 1 Cl 38,2,4; 2Cl 18,1; vö. Barnabas Epistola 7,1

⁵⁴ Didache 9f; Ignatius Epistula ad Ephesios 13,1; Ignatius ad Philadelphenses 4; Ignatius ad Smyrnaeos 7,1; 8,1; Justinus Martyr Apologia I 65,3-66,3

⁵⁵ Didache 9,1-3; Justinus Martyr Dialogus cum Tryphone Judaeo 41,1,3; 70,4; 117,2; Justinus Martyr Apologia I 65,3,5; 66,2; 67,5

⁵⁶ Didache 9,1,5; vö. Ignatius – Irenaeus Adversus haerese IV 31,4; V 2,3

⁵⁷ Didache 9,1,5; Eusebius Historia Ecclesiastica V 24,7-ben

áldás is, az eucharisztikus ételre. Ignatius Epistula ad Ephesios 13,1 megkövetel egy összejövetelet az „ejsz eucharisztían Theú káj ejsz dókszán”-ra, vagy a hálamondást Isten Úrvacsorájára.⁵⁸ A II. és a III. században jelentkezik a teológusoknál,⁵⁹ hogy az „eucharisztejn és az eucharisztíá szavakat majdnem kizárólag az eucharisztíá áldozatra alkalmazzák.⁶⁰

Didaché

A Didachében, a 12 Apostol Tanításában olvashatjuk (IX.):⁶¹ „1, Az eucharisztíáról a következőket, így végezzétek:⁶² 2, először a kehely fölött: Hálát adunk néked Atyánk a Te szolgádnak, Dávidnak szent szőlőjéért, melyet megismertettél velünk szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké!
3, A kenyértörésről pedig a következőképpen: Hálát adunk néked, Atyánk, az életért és tudásért, melyet kinyilatkoztattál nekünk a Te szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké! 4, Ahogyan e kenyértörések szét voltak szóródva a hegyeken⁶³ és eggyé váltak összegyűjtve, úgy gyűljön össze egyházad királyságodban a föld határaitól!⁶⁴ Mert tiéd a hatalom és dicsőség Jézus Krisztus által mindörökké! 5, Ne egyen és ne igyon az eucharisztíátokból senki más, csak az, aki meg van kereszelve az Úr nevére! Erről mondta ugyanis az Úr: ne dobjátok a szentet a kutyák elé (vö. Máté 7,6⁶⁵).”

Antiochiai szent Ignác levelei

Az istentisztelet a közös imádságban, az eucharisztikus kenyér és bor vételében és agapéból, szeretetvendégségből állt. „Sűrűbben gyűljetek össze (ti. istentiszteletre), név szerint hívj meg mindenkit.” (Polikárp levél 4).

⁵⁸ A „szpudászate ún miá eucharisztíá khrésztháj” szöveg Ignatius ad Philadelphenses 4 az Ignatius Epistula ad Ephesios 13,1-ben szerint értendő, vagy annak elemeit jelenti.

⁵⁹ Alexandriai Philón befolyásának tulajdonítják

⁶⁰ Aristides Apologia 15,10: eucharisztüntesz autó kátá pászán hórán en pánti brómáti káj potó káj tojsz lojpojsz ágáthojsz”.

Justinus Martyr Apologia I 13,1: logó eukhész káj eucharisztíász eʹojsz proszferómethá pászín, hoszé dúnámisz, ajnúntesz...ekeino de eucharisztúsz óntász diá lógu pompász káj hümnusz pempejn hüper te tú gegonenáj káj tón ejsz eurosztían póron pántón...káj tú pálin en áfhárszíá genesztháj diá pisztin tén en autó...”.

Justinus Martyr Dialogus cum Tryphone Judaeo 117,2: „hoti men ún káj eukháj káj eucharisztíáj, hüpo tón ákszion ginómenáj, telejáj mónáj káj euáresztoj ejszi tó Theó thüszíáj, káj autósz fēmi”

⁶¹ Apostoli atyák. szerk. Vanyó László. Budapest, 1980.

⁶² 28 Vitatott kérdés, vajon egy eredetileg asztali ima lett-e eucharisztikus imádsággá, vagy fordítva, egy eredetileg eucharisztikus ima vált asztali imává (vö.: W. Rordorf, La Didaché, L'eucharistie des premiers chrétiens, Paris, 1976, 11. old. kk).

⁶³ 29 Az olvasási mód „kenyér-törédé” Brüenniosz kódexére alapozódik, más szövegváltozat szerint csak „kenyér”. A „kenyér-törédé” olvasási mód az egyiptomi egyház liturgikus gyakorlatát tükrözi.

⁶⁴ 30 L. Cerfaux (La multiplication des pains dans la Liturgie de la Didaché, Biblica 40, 1959, 943-958) a Jn 6,11-13-ban elbeszélte kenyérszaporítással hozza kapcsolatba a Didakhénak ezt a részét, amely egész redakció-soron ment keresztül szerinte. Eredetileg a „törédé” helyett a „mag” (szperma, mert a János-levelekben gyakori kifejezés) állt volna a szövegben, amelyet végül a „klaszma”-val helyettesítettek. A Didakhé ezen részének azonban nincs semmilyen kimutatható kapcsolata János evangéliumával.

⁶⁵ Máté 7,6: „Ne adjátok a szent dolgokat a kutyáknak és gyöngyeiteket se szórjátok a sertések elé, különben még eltáposzák lábukkal, és megfordulva széttépnek benneteket!”

A doketisták tartózkodtak az eucharisziától, mert nem fogadták el abban Krisztus tényleges „húsát” (szárksz) és véré. Ignácnál az eucharisztia ötféle jelentésben fordul elő:

1, Az eucharisziával kapcsolatos a „thüsziasztérion” kifejezés, mely jelenti az oltárt, annak helyét, illetve az oltár térségét, sőt jövődő vértanúságának helyét is oltárnak nevezi.

2, Az eucharisztia szót használja Ignác Krisztus „húsára és vérére” az eucharisztikus összejöveten. Az eucharisztia szó e jelentését Ignác igen markánsan és határozottan fogalmazta meg, hiszen a korabeli tévtanítók, a doketisták tagadták Jézus tényleges jelenlétét az eucharisziában. Ez következménye volt tételüknek, miszerint a bűnös anyagot Isten magára nem öltheti, még kevésbé szenvedhet. Az eucharisztia elemeit, Jézus húsát és véré Ignác azonosítja a hittel, a szeretettel és az evangéliummal is.

3, Harmadszor eucharisztia alatt érti Ignác azt a nagy erőt, ami a keresztények életében van. Ez a „halhatatlanság gyógyszere”, és hatására megdől a Sátán hatalma, sőt „összeomlik az égiek és a földiek minden háborúja.” (Efezusi levél 13,2).

4, A szó negyedik jelentése az eucharisztikus istentisztelet vezetésének jogát tartalmazza. „Csak az legyen az érvényes eucharisztia, melyet a püspök vezetése alatt végeznek, vagy annak vezetése mellett, akinek ő megbízást ad.” (Szmírnai levél 8,1 és Efezusi levél 5,2). „Isten kenyereben” csak az részesül, aki jelen van az eucharisztikus istentiszteleten. Ignác istentiszteleten kizárólag a közösség nagy összejöveteletét érti, vagyis a püspöknek vagy megbízottjának egyszemélyes „miséje” még lehetőségként sem merül föl.

5, Az eucharisztia egyesítő erejét gyakran és erőteljesen fogalmazza meg. Ez a szó ötödik jelentése. „Egy legyen eucharisziátok, mert egy a mi Urunk, Jézus Krisztus teste, egy a kehely az ő vérének egységére, egy az oltár, miként egy a püspök a presbitériummal és a diakónussal, az én szolgatársaimmal.” (Filadelfiai levél 4).

Mind az öt pontra áll, hogy az Újszövetségben nincs világos állásfoglalás arra, hogy az eucharisztia érvényességéhez felhatalmazott személy szükséges.

Az említett ötféle jelentés csak kezdeti formákban található meg az újszövetségi iratokban. A thüsziasztérion (oltár), vagy a thüszia (áldozat) kifejezések még nem kapcsolódnak szorosan az eucharisziához Zsidó 13,10 kivételével: „Olyan oltárunk van, amelyről az nem ehetik, aki a sátorban szolgál.” - ahol Pál a pogány és a keresztény áldozat közt vont párhuzamot.

Az eucharisziának Jézus húsával és vérével való azonosítását az Újszövetségben leginkább a János 6,56 közelíti meg: „Aki eszi az én húsomat és issza az én véretem, az bennem marad, én meg benne.”, bár ennél általánosabb fogalmazás a János 6,35 és 6,63.

Az Újszövetség felismerte ugyan a kenyértörés nagy erejét, de nincs olyan markáns kifejezés rá, mint Ignácnál: a halhatatlanság gyógyszere, a sátán hatalmának megdöntése.

Végül a kenyértörés közösségi oldal nem annyira hangsúlyos az Újszövetségben, mint Ignácnál, az 1Korintusi 10,17 kivételével: „Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből részesülünk.”

Az eucharisztia fogalmának fejlődését néhány kutató azzal indokolja, hogy a változás a misztériumvallások következménye, melyek Ignácra nagy hatást gyakoroltak. Bizonyítékaik egyike a Polikárp levél 7,1; melyben utalás van a hívő részvételére a megváltó haldoklásában, az eucharishtiában, azért, hogy a feltámadásban új életet nyerjen, mint a misztériumvallásokban. A görög szöveg elemzése azonban kimutatja, hogy a mondat nem az eucharishtiára, hanem Ignác jövőendő vértanúságára vonatkozik.

A fejlődés másik oka Ignác egyénisége lehet. Szinte mindenről szenvedélyes stílusban ír. Különösen az, amikor vértanúságáért küzd a római hívekkel, akik szeretnék életét megmenteni, ő azonban nem. Szendélyes a monepiszkopátusz kérdésében, hogy egy közösségben csak egy püspök legyen. Ignác erőteljes fogalmai az eucharisztia értelmezésekor szintén egyéniségéből is fakadhattak.

A döntő ok azonban a doketizmus tévtanítása lehetett, ami Ignácot bizonyos kérdések hangsúlyozására indított. Mivel a doketisták tagadták Krisztus tényleges jelenlétét hús és vér formájában az eucharishtiában, ezért ezt kiemelte. A doketizmus az egyház egységét akarta megtörni, ezért újra és újra rámutatott arra az egyesítő erőre, ami az eucharishtiában rejlik.

Sehol sem történik az Újszövetségben egyértelmű állásfoglalás arra nézve, hogy az eucharisztia érvényességéhez valamilyen felhatalmazott személy szükséges.

Az „agapé” jelentése Ignácnál: szeretni és szeretetlakomát tartani. „Püspök nélkül nem szabad agapét tartani (ti. szeretetvendégséget).” (Szmírnai levél 8).

Bibliográfia

- Lothar COENEN: Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament. 1977.
 Walter BAUER-Kurt ALAND-Barbara ALAND : Wörterbuch zum Neuen Testament. 1988.
 Klaus HAACKER: Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Gerhard Wilfrid HAUBECK- Heinrich von SIEBENTHAL: Neuer sprachlicher Schlüssel zum griechischen Neuen Testament: Matthäus bis Offenbarung. 2007.
 KITTEL: Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. 1933-1942.
 Testament Gebundene. 2005.
 Gerhard MAIER: Bibelkommentar, Neues Testament. 2013.

Gerhard SCHNEIDER- Horst BALZ : Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament. 1992 .
SZÉCSI József: Antiochiai szent Ignác. in. SZÉCSI József: Fölkél egy csillag! 2014.
VANYÓ László: Apostoli atyák.1980.